

**MEHNAT MIGRATSIYASI VA OILAVIY BIZNES RIVOJI O‘RTASIDAGI
BOG‘LIQLIK****Nurullayev Baxrom Botirovich****Urganch RANCH texnologiya universiteti, Iqtisodiyot kafedrası o‘qituvchisi.****Orcid- 0009-0004-0597-4362. bahromnurullayev@gmail.com****+998937412650**

Annotatsiya. Ushbu maqolada mehnat migratsiyasi va oilaviy biznes rivoji o‘rtasidagi bog‘liqlik masalalari o‘rganilgan. Migratsiya jarayonida vujudga keladigan pul o‘tkazmalari (remittanslar), migrantlar orttiradigan tajriba va ko‘nikmalari, shuningdek oilaviy biznesni moliyalashtirish mexanizmlari tahlil qilingan. O‘zbekiston misolida mehnat migratsiyasining oilaviy tadbirkorlikka ta’siri aniqlashtirilgan hamda bog‘liqlikning shakllari, turlari va amalga oshirish yo‘llari tizimlashtirilgan.

Аннотация. В данной статье исследована взаимосвязь между трудовой миграцией и развитием семейного бизнеса. Проанализированы денежные переводы (ремиттансы), возникающие в процессе миграции, опыт и навыки мигрантов, а также механизмы финансирования семейного бизнеса. На примере Узбекистана уточнено влияние трудовой миграции на семейное предпринимательство, а также систематизированы формы, виды и пути реализации взаимосвязи.

Abstract. This article examines the relationship between labor migration and the development of family business. Remittances generated during migration, the skills and experience acquired by migrants, as well as family business financing mechanisms are analyzed. Using the example of Uzbekistan, the impact of labor migration on family entrepreneurship is clarified, and the forms, types, and implementation pathways of this relationship are systematized.

Kalit so'zlar. Mehnat migratsiyasi, oilaviy biznes, remittanslar, tadbirkorlik, inson kapitali, moliyalashtirish.

Ключевые слова. Трудовая миграция, семейный бизнес, ремиттансы, предпринимательство, человеческий капитал, финансирование.

Key words. Labour migration, family business, remittances, entrepreneurship, human capital, financing.

Mehnat migratsiyasi zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylangan global hodisa sifatida alohida o'rganishni talab qiladi. Bugungi kunda dunyo bo'ylab 281 milliondan ziyod kishi tug'ilgan mamlakatidan tashqarida yashab, ish bilan band [1]. Ushbu omil nafaqat mehnat bozorini shakllantiradi, balki oilaviy iqtisodiyotga, xususan oilaviy biznesning rivojiga ham bevosita ta'sir qiladi. Migrantlar xorijda ishlash davomida to'plagan moliyaviy mablag'larini, tajriba va ko'nikmalarini vataniga qaytarganda, ular kichik va o'rta biznesni rivojlantirishning muhim manbaiga aylanadi.

Xalqaro pul o'tkazmalari (remittanslar) hajmi so'nggi yillarda rekord darajalarga yetdi. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yilda migrantlar tomonidan past va o'rta daromadli mamlakatlarga jo'natilgan remittanslar miqdori 656 milliard AQSh dollarini tashkil etdi, bu ko'rsatkich rasmiy xalqaro yordamdan 3 baravar ko'pdir [2]. Shu boisdan, remittanslarning oilaviy biznesni moliyalashtirish va tadbirkorlikni rivojlantirishdagi roli tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekiston ushbu jarayonning yaqqol namunasidir: 2024 yilda mamlakatga kelib tushgan remittanslar umumiy hajmi 14,8 milliard AQSh dollarini tashkil qilib, yalpi ichki mahsulotning 14 foizidan ziyodini qopladi [3]. Mazkur mablag'larning bir qismi to'g'ridan-to'g'ri oilaviy biznesni boshlash va rivojlantirish maqsadida sarf etilyapti. Ushbu maqolada mehnat migratsiyasi va oilaviy biznes rivoji o'rtasidagi bog'liqlik shakllari, turlari va uni amalga oshirish yo'llari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Mehnat migratsiyasining oilaviy biznesga ta'sir mexanizmlari

Mehnat migratsiyasi oilaviy biznesga turli yo'llar orqali ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotchilar ushbu ta'sirni ikkita asosiy kanalga ajratadilar: moliyaviy kanal (remittanslar) va nomoddiy kanal (inson kapitali, ijtimoiy kapital, texnologiyalar).

Moliyaviy kanal nuqtai nazaridan ko'rib chiqilganda, remittanslar oilaviy biznesni boshlashning asosiy manbaiga aylanishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, almashuv kursi ijobiy o'zgarganda remittanslar hajmi 15 foizga o'sib, bu mablag'larning asosan investitsion maqsadlarda — ta'lim, tadbirkorlik faoliyati va mulk sotib olishga yo'naltirilishiga olib keladi [4]. Moliyaviy ta'sirning yana bir muhim jihati shundaki, nisbatan badavlat oilalar remittanslarni iste'mol uchun emas, balki kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish va tadbirkorlik sohalarida investitsiya sifatida foydalanishi mumkin [5].

Nomoddiy kanal nuqtai nazaridan esa migrantlar xorijda ishlash davomida yangi texnologiyalar, boshqaruv usullari va kasbiy ko'nikmalar bilan tanishadi. Ular

mamlakatiga qaytganda shu tajribani qo‘llagan holda yangi biznes g‘oyalarini amalga oshiradi. Tadqiqotlar shuni tasdiqladiki, migratsiya natijasida yuzaga keladigan madaniy almashinuv yangi biznes g‘oyalarining rivojlanishiga, innovatsion yondashuvlarga va yangi imkoniyatlarning vujudga kelishiga xizmat qiladi [6].

O‘zbekiston misolida ushbu bog‘liqlik yaqqol namoyon bo‘ladi. O‘zbekistonda mehnat migratsiyasi individual oilalarning uzoq muddatli strategiyasining ajralmas qismiga aylangan bo‘lib, remittanslar bir necha avlodni qamrab oladigan kengaytirilgan oila byudjetining bir turi sifatida faoliyat yuritadi [7]. Migrantlar o‘z remittanslarini farzandlarini uylantirish, uy qurish yoki kichik biznes ochish uchun jamlaydi.

O‘zbekistonda mehnat migratsiyasi va oilaviy biznesning hozirgi holati

O‘zbekiston Markaziy Osiyo mintaqasida eng ko‘p migratsiya beruvchi mamlakatlardan biri hisoblanadi. 2024 yilning dastlabki 10 oyida Rossiyadan 9,8 milliard dollar, Qozog‘istondan 699 million dollar, AQShdan 470 million dollar, Janubiy Koreyadan 458 million dollar remittanslar o‘tkazildi [8]. Remittanslarning umumiy hajmi 2023 yilning shu davriga nisbatan 34 foizga o‘ydi.

Jahon banki tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, remittanslar bo‘lmaganda O‘zbekistonda qashshoqlik darajasi 9,6 foizdan 16,8 foizga ko‘tarilishi mumkin edi [9]. Bu migrantlar o‘tkazmalari nafaqat oila iqtisodiyotini ushlab turishda, balki ular tadbirkorlik faoliyatining moliyaviy asosini qo‘yganligi bilan ham muhim ahamiyatga egadir.

Hukumat ham ushbu bog‘liqlikdan foydalanishga harakat qilmoqda. IFAD, Yevropa Ittifoqi va Hamkorbank tomonidan 2024 yilda amalga oshirilgan dastur doirasida remittans oluvchi 4000 ga yaqin oila uchun remittanslar asosida kredit reytingini baholash tizimi joriy etildi. Mazkur innovatsion yondashuv migrant oilalari uchun kredit imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi [10].

Shu bilan birga, O‘zbekiston mehnat migratsiyasi strukturasi muhim o‘zgarishlar yuz bermoqda. 2024 yilda tashkil etilgan Migratsiya agentligi Yevropa va Osiyo mamlakatlariga yuqori malakali mehnat migratsiyasini kengaytirishga qaratilgan siyosat olib bormoqda [11]. Bu esa kelajakda oilaviy biznesga yanada ko‘proq kapital va bilim oqimini ta‘minlashi kutilmoqda.

Mehnat migratsiyasi va oilaviy biznes bog‘liqligining shakllari, turlari va tamoyillari

Mehnat migratsiyasi va oilaviy biznes o‘rtasidagi bog‘liqlikni quyidagi jadval asosida tizimlashtirilgan ko‘rinishda taqdim etish mumkin (1-jadval):

1-jadval

Mehnat migratsiyasi va oilaviy biznes bog'liqligining shakllari, turlari va tamoyillari

№	Shakli	Asosiy mazmuni	Turlari	Tamoyillari
1	Moliyaviy aloqa	Remittanslar orqali oilaviy biznesni moliyalashtirish	To'g'ridan-to'g'ri kapital, tejash va kredit	Moliyaviy barqarorlik va investitsion samaradorlik
2	Inson kapitali transferi	Migrantning yangi bilim, ko'nikma va tajribasini oilaviy biznesga tatbiq etishi	Kasbiy ko'nikmalar, texnologik bilimlar	Innovatsion rivojlanish va sifat oshirish
3	Ijtimoiy kapital	Migrant orqali yangi bozor aloqalari va tarmoqlar hosil bo'lishi	Xorijiy sheriklar, yangi bozorlar, savdo aloqalari	Tarmoqlanish va bozor diversifikatsiyasi
4	Ishlab chiqarishni kengaytirish	Migrant mablag'lari asosida yangi ish o'rinlari yaratish va korxonalar ochish	Mikrobiznes, hunarmandchilik, qishloq xo'jaligi	Bandlikni ta'minlash va iqtisodiy diversifikatsiya
5	Texnologiya va innovatsiya	Xorijda o'rgangan zamonaviy usullarni biznesga joriy etish	Raqamli vositalar, yangi texnologiyalar	Raqobatbardoshlik va modernizatsiya

6	Qayta integratsiya	Qaytib kelgan migrantlarni mahalliy tadbirkorlik muhitiga qo'shish	Davlat dasturlari, kredit imtiyozlari	Barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish
---	--------------------	--	---------------------------------------	---

Jadvalda ko'rsatilganidek, mehnat migratsiyasi va oilaviy biznes o'rtasidagi bog'liqlik ko'p qirrali xarakterga ega. Moliyaviy aloqa birinchi va eng aniq shakl sifatida namoyon bo'ladi — migrantlar xorijda to'plagan mablag'larini oilaviy biznesni boshlash yoki kengaytirish uchun sarflaydi.

Inson kapitali transferi ikkinchi muhim shakl hisoblanadi. 2024 yilda OECD mamlakatlariga ko'chib borgan migrantlarning umumiy soni rekord darajaga — 6,5 million kishiga yetdi va xalqaro migratsiya iqtisodiyot uchun nafaqat mehnat kuchi, balki bilim almashinuvining asosiy kanali sifatida qaralmoqda [12]. Bu esa O'zbekiston uchun ham muhim: xorijda ishlagan fuqarolar qaytgach, tadbirkorlik va biznes boshqaruvi sohasidagi yangi bilimlarini amalda qo'llaydi.

Ijtimoiy kapital kanali orqali esa migrantlar xorijiy aloqalar, savdo sheriklar va yangi bozorlar to'g'risida ma'lumot oladi. Bu ayniqsa eksport yo'nalishi bo'yicha kichik biznes uchun muhim imkoniyat hisoblanadi. Tadqiqotchilar ta'kidlaydiki, kambag'al oilalar uchun ham mehnat migratsiyasi daromadni oshirish, bandlikni ta'minlash va iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirishning ustuvor vositasi bo'lib xizmat qiladi [13].

Oilaviy biznesni rivojlantirishda mehnat migratsiyasining samarali tatbiqini ta'minlash yo'llari

Mehnat migratsiyasini oilaviy biznes rivojiga samarali yo'naltirish uchun quyidagi yo'nalishlarda tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- remittanslar asosida kredit reytingini baholash tizimini joriy etish va migrant oilalari uchun kredit imkoniyatlarini kengaytirish;
- qaytib kelgan migrantlar uchun tadbirkorlik va moliyaviy savodxonlik bo'yicha o'quv dasturlarini tashkil etish;
- mehnat migratsiyasini sifat jihatdan yaxshilash, ya'ni past malakali migratsiyadan yuqori malakali va intellektual migratsiyaga o'tish;

- migrantlar va ularning oilalari uchun raqamli moliyaviy xizmatlarni, xususan arzon va qulay remittans o'tkazish tizimlarini rivojlantirish;
- oilaviy biznesni qo'llab-quvvatlash uchun mahalliy hokimiyat va xalqaro tashkilotlarning hamkorligini kuchaytirish.

Xalqaro amaliyot shuni ko'rsatadiki, vaqtinchalik mehnat migratsiyasi va o'z-o'zini ish bilan ta'minlash o'rtasidagi dinamik bog'liqlik juda muhimdir: migrantlar orttirilgan jamg'armasini vataniga qaytgandan so'ng biznes va o'z-o'zini ish bilan ta'minlash faoliyatiga yo'naltiradi, bu esa migratsiya epizodining yakunlanishidan keyingi davrda ham farovonlikni yaxshilaydi [14].

Davlat siyosati nuqtai nazaridan muhimi shundaki, tadbirkorlik kreditlari stavkasini pasaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar migratsiyani 5,4 foizga kamaytirishi va o'rtacha migratsiya muddatini 6,4 foizga qisqartirishi mumkin [14]. Bu narsa iqtisodiy siyosatning mehnat migratsiyasi oqimiga ta'sirini aniq ko'rsatib beradi.

Xulosa

Mehnat migratsiyasi va oilaviy biznes rivoji o'rtasidagi bog'liqlik ko'p qirrali va dinamik xarakterga ega. Remittanslar oilaviy biznesni moliyalashtirish manbayi sifatida alohida o'rin tutadi: 2024 yilda O'zbekistonga kelib tushgan 14,8 milliard dollar miqdoridagi remittanslarning bir qismi mahalliy tadbirkorlikni rivojlantirishga xizmat qilmoqda [3]. Shu bilan birga, nomoddiy kapital — bilim, tajriba va ijtimoiy aloqalar — migratsiyaning oilaviy biznesga ta'sirida muhim rol o'ynaydi.

O'zbekistondagi tajriba shuni ko'rsatadiki, mehnat migratsiyasi oilaviy iqtisodiyotning uzoq muddatli strategiyasi sifatida shakllangan va bu jarayonni to'g'ri yo'naltirish orqali mamlakat iqtisodiyotini yanada diversifikatsiya qilish, yangi ish o'rinlarini yaratish va barqaror tadbirkorlik muhitini shakllantirishga erishish mumkin.

Ushbu bog'liqlikning shakllari — moliyaviy aloqa, inson kapitali transferi, ijtimoiy kapital, ishlab chiqarishni kengaytirish, texnologiya va innovatsiya hamda qayta integratsiya — o'zaro to'ldiruvchi tizimni tashkil etadi. Ularni kompleks va uyg'un ravishda rivojlantirish, davlat siyosatini to'g'ri shakllantirish hamda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali mehnat migratsiyasini oilaviy biznes va milliy iqtisodiyot rivojining muhim omiliga aylantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. International Organization for Migration (IOM). World Migration Report 2022. Geneva: IOM, 2022. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/>

2. World Bank. Remittances and Migration. Washington, D.C.: World Bank, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/migration/brief/remittances-knomad>
3. Times of Central Asia. Uzbekistan Receives \$14.8 Billion in Remittances in 2024. 2025. URL: <https://timesca.com/uzbekistan-receives-14-8-billion-in-remittances-in-2024/>
4. Yang D. International Migration, Remittances, and Economic Development // NBER Reporter. 2025. No. 1. URL: <https://www.nber.org/reporter/2025number1/international-migration-remittances-and-economic-development>
5. Federal Reserve Board. Global Remittances Cycle. FEDS Notes. 2025. URL: <https://www.federalreserve.gov/econres/notes/feds-notes/global-remittances-cycle-20250227.html>
6. Zabielska I., Kowalewska H. Labor migration and entrepreneurship development: post-COVID evidence // Journal of Innovation and Entrepreneurship. 2025. Vol. 14. URL: <https://innovation-entrepreneurship.springeropen.com/articles/10.1186/s13731-025-00538-0>
7. Ahunov M., Khamidov O., Mickiewicz T. Labor Migration From Uzbekistan: a Family and Community Promoted Big Bang // Frontiers in Sociology. 2021. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8276684/>
8. Kun.uz. Migrant workers boost Uzbekistan's economy with \$12.6 billion in transfers. 2024. URL: <https://kun.uz/en/news/2024/11/30/migrant-workers-boost-uzbekistans-economy-with-126-billion-in-transfers>
9. Kun.uz. Without remittances, Uzbekistan's poverty rate could nearly double – World Bank. 2025. URL: <https://kun.uz/en/news/2025/03/07/without-remittances-uzbekistans-poverty-rate-could-nearly-double-world-bank>
10. EEAS. IFAD, EU and Hamkorbank join forces to transform remittances into rural business opportunities in Uzbekistan. 2026. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/uzbekistan/ifad-eu-and-hamkorbank-join-forces-transform-remittances-rural-business-opportunities-uzbekistan_en
11. Euronews. Labour mobility, reframed: Uzbekistan's new model for managed migration. 2025. URL: <https://www.euronews.com/business/2025/12/04/labour-mobility-reframed-uzbekistans-new-model-for-managed-migration>
12. OECD. International Migration Outlook 2024. Paris: OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2024/11/international-migration-outlook-2024_c6f3e803.html

13. Attah-Otu A., Sengupta S., McAleavy T. There and back again: dynamics of temporary labor migration, insights from rural India // *Frontiers in Sociology*. 2024. Vol. 9. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11333858/>
14. Adda J., Dustmann C., Görlach J.-S. Temporary migration for long-term investment // *Journal of Development Economics*. 2024. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0304387824001093>